

Tóth J. Zoltán

**Kivégzések nélkül Magyarországon:
A halálbüntetés és az emberölések kapcsolata a hazai statisztikai adatok tükrében
(1989-2017)**

I. Bevezetés

Jelen írás nem tanulmánynak készült, így nem célja, hogy a halálbüntetés általános elméleti, filozófiai vagy kriminológiai kérdéseit taglalja.¹ Egyetlen célja, hogy a halálbüntetéssel kapcsolatos vitatémák egyik legfontosabb problémájához, a halálbüntetés elrettentő hatásának kérdéséhez (e hatás létezése eldöntéséhez) adjon *fogódzót*, mégpedig nem távoli országok emberölési és kivégzési trendjeinek elemzése, hanem a magyar helyzet statisztikai vizsgálata alapján. Már most le kell szögeznünk azonban, hogy e fogódzó nem bizonyítékot (különösen nem *döntő* bizonyítékot) jelent, hanem egy *adalékot*, mely hozzájárulhat más, statisztikai és nem statisztikai módszerekkel megállapított tények, adatok, logikai levezetések, pszichológiai jellemzők, szociológiai indikátorok kiegészítéséhez, ezáltal a halálbüntetés létének vagy nemlétének a bűnözési, ezen belül az emberölési trendekre való hatásának, avagy e hatás hiányának a megértéséhez. Következtetéseink közvetlen használhatósága tehát korlátozott, adalékként azonban – reményeink szerint – jó szolgálatot tehetnek bizonyos kérdések jobb megértésében, már csak azért is, mert – bár halálbüntetés Európában (Fehéroroszországot kivéve) nincs² – számos európai politikus veti fel időről időre a halálbüntetés visszaállításának gondolatát,³ mégpedig épp annak feltételezett elrettentő hatására hivatkozva.

II. Az elrettentő hatás paradigmája

Az elrettentő hatás paradigmája a halálbüntetéssel kapcsolatos szakirodalom (illetve a közvélemény) *retencionista* (azaz halálbüntetés-*párti*) részének egyik legfontosabb, legmeghatározóbb érve. Az elgondolás szerint a büntetéseknek a bűncselekmények megvalósításáról szóló bűnözői döntésekre, ezáltal a bűnelkövetési trendekre ténylegesen *hatásuk* van; és minél szigorúbb egy (potenciális) büntetés, annál nagyobb ez a hatás. Mivel az élet a létező legfontosabb érték, ezért az ennek elvételével való büntetőjogi fenyegetés (vagyis a halálbüntetés léte) képes a legtöbb embert elrettenteni attól, hogy gyilkosságot (szándékos emberölést) kövessen el. Az *abolicionista* (azaz halálbüntetés-*ellenes*) oldal ezzel szemben azon a véleményen van, hogy az emberölésekre a büntetés fajtáján és mértékén kívüli, attól független szempontoknak és motívumoknak sokkal nagyobb hatásuk van, így az

¹ Ezt megtettük más munkánkban [vö.: Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés filozófiája és kortárs jogelméleti kérdései. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008, illetve Tóth J. Zoltán: Halálbüntetés pró és kontra. HVG-ORAC, Budapest, 2012 (első kiadás) és 2019 (második, aktualizált kiadás)] – ahogyan a mélyebb történeti összefüggések tárgyalása sem ejthető meg e keretek között (ez utóbbihoz lásd: Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete. Századvég Kiadó, Budapest, 2010).

² Zoltán J. Tóth: The Abolition of Capital Punishment in the major Countries of Europe. Journal on European History of Law, Vol. 8, 2017, No. 2., pp. 77-86. A 2018. évi helyzetet (nemcsak Európát tekintve) lásd: Death Sentences and Executions 2018. Amnesty International Global Report. Amnesty International, London, 2019.

³ Vö.: Toth J., Zoltan: The Capital Punishment Controversy in Hungary: Fragments on the Issues of Deterrent Effect and Wrongful Convictions. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Volume 21, Issue 1, 2013, pp. 37-58.

elrettentő hatás nem létezik, vagy elhanyagolható mértékű. Mindkét oldal számos logikai, filozófiai és egyéb érveléssel igyekszik igazát alátámasztani;⁴ az érvek legfontosabbika azonban kétségtelenül az emberölési statisztikák elemzése.

E munkában abból a két axiómából indulunk ki, hogy egyrészt jogállami rendszerekben alapvetően csak élet elleni cselekmények elkövetőinek a halállal való büntetési lehetősége vetődhet fel reális vitaalapként, másrészt hogy a halállal való büntetés lehetősége csak a ténylegesen is (most vagy korábban) halállal fenyegetett, a halálbüntetés tárgyát jelentő élettől való megfosztással egyedül arányos cselekmények (tehát az emberölések) elkövetőit tarthatná vissza tettük elkövetésétől – az elrettentő hatás kérdésében való vizsgálódás eredményeitől függően. Érdekességképpen azonban megjegyezzük, hogy vannak azonban olyanok is a szakirodalomban, akik e második axiómát nem fogadják el, és vizsgálatokat tartanak szükségesnek abban a vonatkozásban, hogy az emberölések halálbüntetéssel való szankcionálhatósága képes-e visszatartani a nem főbenjáró bűncselekmények (rablás, nemi erőszak, betörés stb.) elkövetőit tettük megvalósításától. Ennek alapja az a – bizonyítandó vagy cáfolandó – feltételezés, hogy az ilyen bűnözők félnek attól, hogy az elkövetés körülményei folytán magatartásuk esetleg átsaphat emberölésbe is, és ennek elkerülésére már eleve a kisebb bűncselekményt sem valósítják meg.⁵ Mindazonáltal az e kérdésben folytatott kutatás eredménye nem szolgálhat alapjául a halálbüntetés alkalmazhatósága kérdésében történő állásfoglaláshoz, mert ha igaznak is bizonyulna a feltételezés, jogállami rendszerekben akkor sem lehetne csak *azért* kapitális szankciót alkalmazni, hogy nem főbenjáró ügyek potenciális tetteit elriasszuk e cselekményüktől; a kérdés tehát csak az lehet – és jelen írás ezért csak ezt vizsgálja –, hogy vajon elrettenti-e, illetve elvileg elrettentheti-e a halálbüntetés az életellenes cselekmények potenciális elkövetőit a jövőbeli emberölésektől – mindezt a magyar emberölési statisztikák elemzése alapján.

III. A számok

Magyarországon 1990-ben törölték el a hivatalosan a halálbüntetést, amikor is a 23/1990. (X. 31.) AB határozat kimondta, hogy a halálbüntetésre vonatkozó büntető anyagi és eljárási rendelkezések alkotmányellenesek, mert sértik az élethez és emberi méltósághoz való jogot.⁶ Ezért az utolsó „halálbüntetéses” évnek 1990-et,⁷ az első „halálbüntetés-mentes”

⁴ Ezen érveket lásd az előző lábjegyzetekben felsorolt monográfiákban és tanulmányokban.

⁵ E problémafelvetéshez lásd például: Bailey, William C. – Peterson, Ruth D.: Capital Punishment and Non-Capital Crimes: A Test of Deterrence, General Prevention, and System-Overload Arguments. Albany Law Review, Vol. 54, 1989-1990, pp. 681-707.

⁶ Az Alkotmánybíróság szavaival: „Magyarországon az élethez és az emberi méltósághoz való jog – állampolgárságra tekintet nélkül – minden embernek veleszületett, sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető joga. A magyar államnak az élethez és az emberi méltósághoz való jog tekintetében is elsődrendű kötelessége, hogy ezeket tiszteletben tartsa és védelmezze. [...] Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a Btk.-nak és a kapcsolódó hivatkozott jogszabályoknak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalmát korlátozásának tilalmába ütköznek. Az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg. Ezért megállapította alkotmányellenességüket és megsemmisítette ezeket.” [Indokolás IV.] Az elvi alap pedig a következő (azóta is sokat idézett és legalább ennyit kritizált) tétel volt: „Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.” [Indokolás V.2.]

évek pedig 1991-et tekinthetjük. Megvizsgálva az emberölési statisztikákat 1975-től, a számok a következőket mutatják.

Míg 1975 és 1990 között a szándékos emberölések, valamint az erős felindulásban elkövetett emberölések száma 185 és 237 között volt,⁸ addig 1991-ben és 1992-ben ez a szám felugrott 307-re, majd ezután 1993 és 1998 között 271 és 313 között⁹ mozgott.¹⁰ [Mivel az erős felindulásban elkövetett emberölésnek minősített esetek száma évi mindössze néhányat tesz ki (2003-2017 között ezek száma mindig 0 és 3 között volt, arányuk tehát elenyésző), ezért ez az összesített szám jó közelítéssel a szándékos emberölések trendjeit közel pontosan mutatja.]

Valami tehát történt 1990 után a magyar társadalomban; az azonban valójában nem bizonyítható, hogy ez a halálbüntetés eltörlésének tudható be.¹¹ Elképzelhető például, hogy pusztán a társadalom anómiás állapotának, a rendszerváltást követő felbolydult társadalmi helyzetnek, a nemzetközi bűnözés és a kábítószer-kereskedelem számára megnyílt határoknak, illetve a gyökeres gazdasági átalakulásnak és az ezzel járó megnövekvő munkanélküliségnek, a leszakadó rétegek számára valósággá váló kilátástalanságnak és reményvesztettségnek (és a mindezek miatt megnövekvő, önmagában is kriminogén tényezőnek számító alkoholizmusnak és szegénységnek) volt a következménye az emberölések számának ideiglenes emelkedése, mivel 1998 után kezdett az emberölések száma elkezdett visszaállni az 1990 előtti mértékre, sőt az utóbbi évek mindegyikében *kevesebb* emberölés történt Magyarországon, mint azon évtizedekben, amikor még létezett nálunk a halálbüntetés; olyannyira, hogy a 2010-es éveket követően *korábban soha nem tapasztalt szintre csökkent az életellenes bűnözés mértéke*. 1999-ben már csak 253, 2000-ben pedig mindössze 205 emberölést követtek el; 2001-ben ez a szám ugyan ismét felment 250 fölé (pontosan 254 volt), ám ezután újra csökkenni kezdett: 2002-ben 203, 2003-ban 228, 2004-ben 209, 2005-ben 164, 2006-ban 174, 2007-ben pedig 154 ilyen esetet regisztráltak. Végül 2008-tól kezdve az emberölések száma még a 150-et sem érte el: 2008-ban 147, 2009-ben 139, 2010-ben 133, 2011-ben pedig 142 emberölés történt. 2012-ben e szám megdöntötte az addigi magyarországi rekordot, ugyanis ekkor már mindössze 112 emberölést regisztráltak; és bár az ezt követő két évben ehhez az addigi „negatív csúcshoz” képest még valamelyest emelkedett az emberölések száma (igaz, az még így sem érte el az államszocializmus időszakának a kétharmadát sem, ugyanis az 2013-ban is csak 135, 2014-ben pedig 127 volt), ám ezt követően egy újabb, még az előbbinél is jelentősebb csökkenés következett be, és *az utóbbi években az emberölések száma mindössze 100 körül mozog* (konkrétan 2015-ben 99, 2016-ban 101, *2017-ben pedig mindössze 92 emberölés történt*).

Vagyis a halálbüntetés eltörlése után egy évtizeddel a befejezett emberölések száma

⁷ Bár a halálbüntetés formáljogi megszüntetése 1990 októberében történt, kivégzésre 1988 óta, halálra ítéletre pedig 1989 óta nem került sor. [Az utolsó kivégzett a tiszacsegei rablógyilkos Vadász Ernő volt, akit előre kitervelten, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett szándékos emberölés miatt ítélték halálra, és végezték ki 1988. július 14-én. Kardos Aladár akkori sorkatonát pedig elsőfokon 1988 decemberében, másodfokon 1989. február 21-én ítélték halálra egy kislány meggyilkolása miatt (később az akkor a kegyelemzési jogkört gyakorló kollektív államfői testület, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa fiatal életkorára tekintettel /az elkövetés idején 21, a kegyelem megadásakor 22 éves volt/ 1989 áprilisában megkegyelmezett neki).]

⁸ Egészen konkrétan az évek és az emberölési számok: 1975: 206; 1976: 237; 1977: 219; 1978: 185; 1979: 230; 1980: 200; 1981: 214; 1982: 190; 1983: 215; 1984: 205; 1985: 191; 1986: 233; 1987: 203; 1988: 206; 1989: 191; 1990: 201.

⁹ 1993-ban 298, 1994-ben 313, 1995-ben 296, 1996-ban 271, 1997-ben és 1998-ban pedig 289-289 volt.

¹⁰ Ezen, illetve a következőkben bemutatandó számok az emberöléses *esetek* számát, és nem a sértettekét (áldozatokét) mutatják. Ha tehát több áldozata van ugyanannak a tettnek, az a statisztikában csak egyszer szerepel.

¹¹ Ilyen – elharmarkodott – következtetésre sok példát találhatunk, főként a publicisztikai irodalomból. (Vö. pl.: Babus Endre: Kötéltánc. Heti Világgazdaság, 1996. június 22.)

előbb lassan visszaállt az 1990 előtti szintre; egy újabb évtized múlva már jelentősen és folyamatosan alulmúlta azt; napjainkra pedig – noha a halálbüntetés jó ideje nem létezik – szintén egyértelműen, a korábbinál is jelentősebben alulmúlja az államszocializmus időszakának legalacsonyabb mértékét is, olyannyira, hogy *az utóbbi három év átlagában az emberölések száma mindössze a fele a halálbüntetéses korszakban elkövetett átlagos éves emberölési számnak.*

Az anómiás állapotra utalhat az is, hogy nemcsak az emberölések gyakorisága nőtt meg, hanem az összбүнözés is erőteljes növekvő tendenciát mutatott az 1990-es években, mégpedig sokkal nagyobb mértékűt, mint a korábban halállal (is) fenyegetett bűncselekmények emelkedése.¹² Míg 1975 és 1988 között 120 és 188 ezer között volt az egy évben ismertté vált bűncselekmények száma, addig ugyanez 1989-ben (amikor is a rendszerváltás már nyilvánvalóan megindult, annak minden – pozitív és negatív – hatásával együtt) 225 ezerre, 1990-ben 341 ezerre, 1991-ben pedig 440 ezerre nőtt. Az ezt követő években (1992 és 1999 között) szintén magas, 389 ezer és 600 ezer¹³ között volt ez a szám, tehát átlagosan három-négyszerese, mint egy évtizeddel korábban; míg az emberölések számának növekedése – mint láthattuk – ezzel szemben „csupán” másfélszeres volt. Ez az arány pedig érdemben mostanáig sem változott: a 2000 és 2011 közötti 12 év mindegyikében az összes bűncselekmények száma 400–450 ezer körül volt (egészen pontosan 394 és 465 ezer között mozgott),¹⁴ miközben az utóbbi években (részben pusztán statisztikai módszertani-adatfelvételi, illetve a jogi szabályozás változásában rejlő okok miatt) csökkent.¹⁵

Első pillantásra egy másik lehetséges magyarázatot is kaphatunk az emberölések számának 1990 utáni másfélszeres növekedésére, ha megnézzük az emberölési *kísérletek* alakulását is. Ezek száma 1975-ben ugyanis még 306 volt, 1976-tól 1988-ig pedig évente 167

¹² Ez abból következik, hogy a halálbüntetést korábban is csak az emberöléssel járó különböző bűncselekményekre alkalmazták; ha tehát az összбүнözés (amelyre a halálbüntetés léte vagy eltörlése nincs hatással) nagyobb mértékben nőtt, mint az emberölések száma, akkor valószínűsíthető, hogy alapvetően más, a halálbüntetés lététől független okot kell e mögött a tény mögött keresni.

¹³ Az 1998. évben mért 600 ezres számmal kapcsolatban azonban mindenképpen tudni érdemes, hogy ebből mintegy 80 ezer bűncselekményt egyetlen követett el, aki egészen pontosan 79 790 rendbeli csalást valósított meg (ennyi áldozat sérelmére), amikor magát parkolóórnek kiadva becsapta azon autósokat, akik a XIV. kerületben az Állatkert közelében akartak parkolni, elhitetvén velük, hogy az egyébként ingyenes parkolóhelyekért ötven forintot kell fizetniük. Önmagában a statisztikai adatok elemzésével és a nyers adatokból történő következtetések levonásával ezért (is) kell nagyon óvatosan bánni.

¹⁴ Fontos módszertani megjegyzés, hogy a fenti adatok valójában nem az adott évben *elkövetett* bűncselekményi számokat mutatják, hanem azon bűncselekményekét, amelyekben a nyomozást az adott évben *fejezték be*. A tendenciák érzékeltetésére azonban a számok így is alkalmasak.

¹⁵ Az összes bűncselekmények száma 2012 és 2017 között hivatalosan 472, 377, 329, 280, 290, illetve 226 ezer volt. Az erőteljes statisztikai csökkenés egyik oka kétségtelenül az, hogy az új Btk. (2012. évi C. törvény), illetve már valamivel előtte, 2012. április 15. óta a régi Btk. (1978. évi IV. törvény) a korábbi húszezer forintos szabálysértési értékhatást ötvenezer forintra emelte, vagyis az a rengeteg vagyon ellenű bűncselekmény (lopás, csalás, sikkasztás, hűtlen kezelés stb.), aminél a kár, vagyoni hátrány 20 001 Ft és 50 000 Ft közé esik, immáron nem bűncselekmény, csak szabálysértés, így azok a bűncselekményi statisztikában nem jelennek meg, noha az áldozatoknak azok épp olyan kellemetlenek, mint akkor voltak, amikor e tettek hivatalosan is vétségnek minősültek. Szintén ilyen, a megváltozott jogi szabályozásban rejlő ok lehet az okirattal való visszaélésnek az új Btk. alapján történő eltérő kezelése. [Vö. pl.: Kó József: Miért csökken a regisztrált bűncselekmények száma? Belügyi Szemle, 2019/6. szám, 69-84. (ezen belül különösen a 79.) o. Kó emellett a kivándorlást is a бүнözési statisztikára (és magára a tényleges бүнözésre is) kiható tényezőként említi, mivel a tartósan külföldön tartózkodó magyarok közül sokan a „бүнözésben domináns korosztályokhoz” tartoznak.] Az is igaz azonban, hogy emellett egyéb hatások (pl. a бүнfelderítési hatékonyság növekedése) is közrejátszanak, illetve közrejátszhatnak – enélkül (önmagában a statisztikai módszertan változása miatt) pl. a 2017-es év szokatlanul alacsony mértéke nem magyarázható. (Ez minden valószínűség szerint szerepet játszhat abban is, hogy pl. a szándékos testi sértések száma 1998-2017 között harmadával, a rablások száma pedig kevesebb mint harmadára csökkent. Vö.: Tájékoztató a 2017. évi бүнözésről. /http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Tajekoztat%C3%B3_a_2017_evi_bunozesrol.pdf/ Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2018, 19. o.)

és 331 között mozgott; 1990-ben viszont már csak 119, 1991 és 2001 között pedig évente 116–167, 2002–2011 között 133–156, 2012–2017 között pedig már csak évi 72–108 emberölési kísérlet történt (a legkevesebb, 72 éppen a legutolsó – adatokkal bíró – évben, 2017-ben). Ha a befejezett emberölések és az emberölési kísérletek együttes alakulását tekintjük, akkor látható, hogy a rendszerváltást közvetlenül megelőző, illetve követő időszakban a kettő együtt már közel hasonló arányokat fog adni, önmagában ezek alapján a számok alapján tehát lehetséges lenne, hogy a '90-es években a gyilkosok egyszerűen elszántabbak voltak, hiszen a nagyjából hasonló gyakorisággal megkísérelt emberölésekből több lett „sikeresen” végrehajtva. Pusztán ugyanebből a tényből azonban ennek az ellenkezője, vagyis az a következtetés is levonható lenne, hogy éppen a halálbüntetés eltörlése növelte az életellenes bűnözők elszántságát; ennek kiderítéséhez viszont a pusztán statisztikán kívül az egyéb okok számbavétele is szükséges volna. Mindazonáltal az első pillantás megtévesztő lehet, mivel a fenti tételnek ellentmondani látszik, hogy az utóbbi évek csökkenő számú befejezett emberölései nem jártak együtt a kísérletek korábban jellemző mértékre történő emelkedésével: azok száma továbbra is viszonylag alacsonynak tekinthető (ahogy említettük, az a 2002 és 2011 közötti évek mindegyikében mindössze 150 körül volt, 2012-t követően pedig 100 körül tendált). Egészen pontosan 2002-ben 156, 2003-ban 150, 2004-ben 153, 2005-ben 149, 2006-ban 133, 2007-ben 142, 2008-ban 145, 2009-ben 136, 2010-ben 143, 2011-ben pedig 133 emberölési kísérlet, illetve erős felindulásban elkövetett emberölés kísérlete történt (utóbbiból azonban évente mindössze 1-3, de olyan évek is voltak, amikor utóbbi egyáltalán nem fordult elő – a számok tehát a szándékos emberölés kísérleteinek a számát lényegében pontosan mutatják). 2012-ben a sikertelenül megkísérelt emberölések száma 108, 2013-ban 105, 2014-ben 106, 2015-ben 86, 2016-ban 98, 2017-ben pedig minösszesen 72 volt. Ez viszont egyúttal azt is jelenti, hogy az utóbbi évtizedekben a befejezett és a kísérleti szakban megrekedt szándékos emberölések és erős felindulásban elkövetett emberölések együttes száma 2009–2017 között, tehát a legutóbbi években volt a legalacsonyabb, és tendenciájában jelenleg is folyamatosan csökken.^{16 17} *Összességében az látható, hogy az életellenes bűnözés mértéke Magyarország utóbbi fél évszázados történetében soha nem volt olyan alacsony, mint az elmúlt években.*

Végül a visszaesési arányok sem mutatják, hogy az emberölésekre a halálbüntetés léte vagy hiánya hatna ki lényeges mértékben. Az utóbbi két évtizedben (1997 és 2017 között) az

¹⁶ A nyers, aktuális évben közölt adatok összeadásával: 2009: 275; 2010: 276; 2011: 275; 2012: 220; 2013: 240; 2014: 233; 2015: 185; 2016: 199; 2017: 164. A későbbiekben átminősített cselekményekkel megnövelten, 2019. évi adatok alapján is 2009 és 2017 között sorrendben 304, 313, 328, 243, 264, 257, 205, 226, 180 volt a befejezett és a kísérleti szakban maradt szándékos emberölések és erős felindulásban elkövetett emberölések együttes száma (2018-ban pedig már csak 162 volt). (Vö.: Bűnözés és igazságszolgáltatás. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2019 /http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/bunozes_es_igazsagszolgalattas_2009_2018.pdf, 1. táblázat.)

¹⁷A két statisztikai adatsort viszonylag gyakran keverik egymással, amiben részben az is közrejátszik, hogy gyakran az EUROSTAT adatait veszik figyelembe, az azonban – a KSH adataival ellentétben – tartalmazza az emberölési kísérletek számát is (vagyis előbbi az összes elkövetett-megkísérelt szándékos emberölések, az utóbbi pedig kizárólag a befejezett emberölések számát mutatja). Emiatt megtévesztő pl. egy korábbi év KSH-adatának (mely tehát csak a ténylegesen az áldozat halálával végződő eseteket mutatja, és egy ettől külön rubrikában tünteti fel a kísérleti szakban maradt kázusokat) összehasonlítása egy későbbi év EUROSTAT-adatával (mely az emberölési kísérletek számát is magában foglalja). Ha tehát a kettő közel azonos, az nem azt jelenti, hogy nem történt érdemi változás, hanem éppen azt, hogy az emberölések száma csökkent (hiszen a kísérletekkel együtt is csak annyi eset történt, amennyi korábban a kísérletek számát figyelmen kívül hagyva előfordult). (E módszertani hibára az utóbbi egy év sajtójából lásd pl.: https://hvg.hu/itthon/201908_ellentmondo_gyilkossagi_adatok_azeurostatszerint_ketszer_annyi_tortent A félreértés alapjául szolgáló módszertani eltérés magyarázata részletesebben megtalálható az Országos Kriminológiai Intézet közleményében: https://www.okri.hu/images/stories/Kozlemenyek/OKRI_KZLEMNY_emberlsek_szma_vgleges_20190528.pdf)

emberölésért elítélt visszaesők¹⁸ száma ugyanis 1 és 14,¹⁹ a kérdés szempontjából legfontosabbnak számító különös visszaesőké²⁰ 1 és 13,²¹ a többszörös visszaesőké²² pedig 4

¹⁸ A régi Btk. (1978. évi IV. törvény) szerint visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, vagy annak végrehajtását részben felfüggesztették, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el. (rég. Btk. 137. § 14. pont) Ez a szöveg 2010. május 1-je óta volt hatályban, egészen a régi Btk. egészének 2013. július 1-jei hatályvesztéséig; a korábbi szöveget a 2009. évi LXXX. törvény 42. § (3) bekezdése módosította, amely a „vagy annak végrehajtását részben felfüggesztették” kitéltelt toldotta be a korábbi szövegbe. 2013. július 1-jén hatályba lépett az új Btk. (2012. évi C. törvény), melynek 459. § (1) bekezdés 31. pontja a 2010. május 1-je előtt hatályos szabályozáshoz tért vissza; eszerint (vagyis a ma hatályos szabályozás szerint) „visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el”.

¹⁹ Az utóbbi néhány évben ez a szám már alacsony volt: 2013-ban 5, 2014-ben 1, 2015-ben 4, 2016-ban 3, 2017-ben pedig 4 „sima” visszaeső, a visszaeséskor szándékos emberölést elkövető terheltet tart számon a statisztika.

²⁰ A régi Btk. szerint különös visszaesőnek minősült az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követett el. (Btk. 137. § 15. pont) A szándékos emberölés vonatkozásában a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény volt az erős felindulásban elkövetett emberölés, a népirtás; az emberrablás és az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak súlyosabban minősülő esetei; a terrorcselekmény, a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése és a zendülés súlyosabban minősülő esetei, ha a halált szándékosan okozva követik el. [Btk. 166. § (5) bek.] A 2013. július 1-jétől hatályos új Btk. a régivel megegyezően szabályoz: „különös visszaeső az a visszaeső, aki mindkét alkalommal ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekményt követ el” [459. § (1) bekezdés 31. pont a) alpont]; és a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmények köre [160. § (6) bekezdés] is változatlan (azzal, hogy az új Btk.-ban az egyik bűncselekmény elnevezése rövidült, és már csak „jármű hatalomba kerítésének” nevezik). Példaként lehet felhozni Magyarországról a különös visszaesésre, azon belül is arra az esetkőrré, amikor egy korábban emberölésért elítélt, majd a büntetés-végrehajtási intézetből kiszabadult elítélt újra ölt, Budai Józsefet, aki 1993-ban megölte a feleségét, amiért tízéves fegyházbüntetést kapott, majd a jó magaviseletéért engedélyezett egyik hétvégi eltávozás alatt 2000 decemberében újra gyilkolt; Tóth Gyula nyírbogáti férfit, aki 1996-ban a testvérét gyilkolta meg, majd az ezért kapott hét év hat hónapos fegyházbüntetéséből 2000-ben feltételes szabadságra bocsátva megölte azt a férfit, aki őt szívességből a tanyájára befogadta, továbbá annak egyik, a férfi segítségére siető rokonát életveszélyesen megsebesítette; a „battonyai rémként” is elhíresült Tóth Istvánt, aki 1995-ben megölt és megerőszkolt egy lányt, majd közvetlenül az ezért kiszabott 15 éves fegyházbüntetéséből való feltételes szabadságra bocsátása utáni ötéves próbaidő leteltét követően, 2010-ben ismét megölt egy nőt, egy másikat pedig 2011-ben megkísérelt megerőszkolni és megfojtani. Bár nem ölt, „csak” rabolt, de érdemes megemlíteni az ún. „porschés gyilkost”, azaz Rieschl Gábort is, aki 1990 májusában egy budai parkerdőben lőtte agyon áldozatát, aki főnöke tűzpiros Porschéjét árulta. Rieschl akkor végül Franciaországban kapták el, és csak azzal a feltétellel adták ki Magyarországnak, ha a köztársasági elnök garanciát ad arra, hogy nem végzik ki (formálisan ekkor Magyarországon még nem törölték el a halálbüntetést). 2010-ben került feltételesen szabadlábra, 2018-ban pedig kirabolt egy autókereskedést: az alkalmazottat megkötözte, pénzét elvette, az áldozat időközben megérkező rokonait pedig pisztollyal földre kényszerítette, majd elmenekült. De az utolsó magyar halálra ítélt is (akit az akkori kollektív államfői testület, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa által adott kegyelem miatt végül nem végeztek ki) hasonló pályát járt be. Kardos Aladár, egy akkoriban Lenti laktanyájában szolgáló sorkatonára 1988 májusában Lenti közelében egy 11 éves kislányt ölt meg, aki osztálykirándulását követően tartott hazafelé. Motorral megközelítette, szóba elegyedett vele, ezt követően szexuálisan közeledni próbált felé, majd az elutasítást követően fojtogatta a kislányt, utána pedig a már eszméletlen áldozatára testével ránehézkedett, aminek következtében a kislánynak belső vérzése alakult ki, valamint tüdeje, mája és több más belső szerve is súlyosan károsodott. A kislányt végül a közeli Kerka patakba dobta, később pedig autóval visszatért a helyszínre, hogy eltüntesse a holttestet. A Somogy Megyei Bíróság katonai tanácsa végül halálra ítélte, ám annak végrehajtása az említett okok miatt már nem történt meg, a büntetést pedig életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták át, ami akkoriban minimálisan 20 évet jelentett. 2008-ban ennek megfelelően – jó magaviselete miatt – feltételes szabadságra bocsátották, 2018-ban azonban a rendőrség elfogta, mivel a gyanú szerint újabb súlyos (bár ezúttal nem életellenes) bűncselekményt követett el: Szombathelyen kirabolt egy trafikot, melynek során az ott levő eladónőt gázpisztollyal fejbe lötte.

²¹ Mivel a halálbüntetés esetleges elrettentő hatása szempontjából a különös visszaesések mértékének változása kiemelt jelentőséggel bír, ezért ezt célszerűnek tűnik részletesen is ismertetni: 1997-ben 3, 1998-ban 1, 1999-ben 4, 2000-ben 3, 2001-ben 4, 2002-ben 2, 2003-ban 5, 2004-ben 5, 2005-ben 3, 2006-ban 5, 2007-ben 8, 2008-ban

4, 2009-ben 7, 2010-ben 4, 2011-ben , 2012-ben 13, 2013-ban, 2014-ben és 2015-ben 3-3, 2016-ban 4, 2017-ben pedig szintén 3 különös visszaesőként elkövetett emberölés történt.

²²A régi Btk. szerint többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, vagy annak végrehajtását részben felfüggesztették, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatóságának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el. (Btk. 137. § 16. pont) A „sima” visszaesés szabályozásához hasonlóan ez a szöveg is 2010. május 1-je óta hatályos; a korábbi szöveget (a „vagy annak végrehajtását részben felfüggesztették” kitétel szövegbe iktatásával) ez esetben is a 2009. évi LXXX. törvény, egészen pontosan annak 42. § (4) bekezdése módosította. A 2013. július 1-jén hatályba lépett új Btk. a 2010 előttihez hasonló rendelkezést tartalmaz; eszerint „többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el” [459. § (1) bekezdés 31. pont a) alpont].

²³ Ugyanakkor az utóbbi években a többszörös visszaesők száma is érezhetően csökkent: az utóbbi évtizedben a 23-as rekordot már meg sem közelítette a statisztika, és a 2009–2013 közötti évek (kerekítve) 7-es átlaga is a 2014–2017 közötti legutolsó négy évben (szintén kerekítve) 2-es átlagra csökkent. (Konkrétan a többszörös visszaesők száma az egyes években a következő volt: 2009: 9; 2010: 9; 2011: 5; 2012: 7; 2013: 6; 2014: 1; 2015: 4; 2016: 3; 2017: 1. (A 2017-es év tehát e tekintetben is negatív rekordot hozott, illetve állított be.)

²⁴ Mindezek mellett 2011. január 1-jétől létezik az „erőszakos többszörös visszaeső” kategóriája is, amelyet a 2010. évi CLXI. törvény 11. § (3) bekezdése iktatott be a régi Btk.-ba, annak 137. § 17. pontjaként. E rendelkezés (mely a régi Btk. hatályvesztéséig maga is hatályban volt), azt mondta ki, hogy „erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el. E pont alkalmazásában személy elleni erőszakos bűncselekmény az alkotmányos rend elleni erőszakos szervezkedés [139. § (1)-(2) bekezdés], a lázadás [140. § (1)-(2) bekezdés], a népirtás (155. §), az apartheid [157. § (1)-(3) bekezdés], a polgári lakosság elleni erőszak [158. § (1)-(2) bekezdés], a bűnös hadviselés (160. §), a hadikövet elleni erőszak (163. §), az egyéb háborús büntett (165. §), az emberölés [166. § (1)-(3) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (167. §), a testi sértés [170. § (1)-(6) bekezdés], a kényszerítés (174. §), a lelkiismeret és vallásszabadság megsértése (174/A. §), a közösség tagja elleni erőszak (174/B. §), az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése (174/C. §), a személyi szabadság megsértése (175. §), az emberrablás [175/A. § (1)-(5) bekezdés], az emberkereskedelem (175/B. §), az erőszakos közöszlítés (197. §), a szemérem elleni erőszak (198. §), a bántalmazás hivatalos eljárásban (226. §), kényszervallatás (227. §), jogellenes fogvatartás (228. §), a hivatalos személy elleni erőszak [229. § (1)-(6) és (8) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (230. §), a hivatalos személy támogatója elleni erőszak (231. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak [232. § (1)-(2) bekezdés], a terrorcselekmény [261. § (1)-(5) és (7) bekezdés], a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése [262. § (1)-(3) bekezdés], az önbíráskodás [273. § (1)-(2) bekezdés], a rablás (321. §), a zsarolás (323. §), a zendülés minősített esetei [352. § (2)-(4) bekezdés], és az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak (355. §)”. Az új Btk. (2013. évi C. törvény) az erőszakos többszörös visszaeső fogalmát a régi Btk.-hoz hasonlóan határozza meg {„erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el” [459. § (1) bekezdés 31. pont c) alpont]}; személy elleni erőszakos bűncselekménynek pedig [az új Btk. 459. § (1) bekezdés 25. pontja szerint] „a népirtás [142. § (1) bekezdés], az emberiség elleni bűncselekmény [143. § (1) bekezdés], az apartheid [144. § (1)-(3) bekezdés], a hadikövet elleni erőszak (148. §), a védett személyek elleni erőszak [149. § (1)-(2) és (4) bekezdés], az egyéb háborús büntett (158. §), az emberölés [160. § (1)-(3) és (5) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (3)-(6) és (8) bekezdés], az emberrablás [190. § (1)-(4) bekezdés], az emberkereskedelem [192. § (1)-(6) bekezdés], a kényszermunka (193. §), a személyi szabadság megsértése (194. §), a kényszerítés (195. §), a szexuális kényszerítés (196. §), a szexuális erőszak [197. § (1)-(4) bekezdés], a lelkiismeret[i] és vallásszabadság megsértése (215. §), a közösség tagja elleni erőszak [216. § (2)-(3) bekezdés], az egyesülési és a gyülekezési szabadság megsértése [217. § (1) bekezdés], az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [254. § (1) bekezdés], a lázadás [256. § (1)-(2) bekezdés], a bántalmazás hivatalos eljárásban [301. § (1)-(2) bekezdés], a bántalmazás közfeladatot ellátó személy eljárásában [302. § (1)-(2) bekezdés], a kényszervallatás [303. § (1)-(2) bekezdés], a jogellenes fogvatartás (304. §), a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)-(3) és (5) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (311. §), a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak (312. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak [313. § (1) bekezdés], a terrorcselekmény [314. § (1)-(2) bekezdés], a jármű hatalomba kerítése [320. § (1)-(2) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés], a zsarolás (367. §), az önbíráskodás [368. § (1)-(2) bekezdés], a zendülés minősített esetei [442. § (2)-(6) bekezdés] és az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak [445. §]” minősül. Erőszakos többszörös visszaesőként egyébként

IV. Konklúzió

Abból, hogy a korábban halálbüntetéssel fenyegetett, de annak eltörlése után e szankcióval már nem büntethető bűncselekmények (vagyis lényegileg az emberölések) száma soha korábban nem látott alacsony szinten áll, illetve a megkísérelt és befejezett emberölések együttes számának alakulása szintén az utóbbi 50 év legalacsonyabb értékeit mutatja, *valószínűsíthető, hogy a szándékos emberölést elkövetők motivációja között viszonylag kis szerepet foglal el a büntetés várható mértéke* (ha a tett maga olyan, hogy annak mérlegelésére egyáltalán sor kerül). Ezért a statisztika nem támasztja alá, hogy a halálbüntetésnek kimutatható, érdemleges szerepe lenne az emberölések számának alakulásában, illetve hogy a halálbüntetés önmagában visszatartó erőt jelentene az életellenes bűncselekményt elkövetők döntő többsége számára. Természetesen nem zárható ki, hogy mindennek ellenére mégis van/lehet a halálbüntetésnek elrettentő hatása, hiszen ennek tényszerű kizárásához az kellene, hogy „lefuttassunk” egy olyan alternatív időszakot, amelyben minden tényező ugyanaz, csak éppen a halálbüntetést nem törölték el – ez pedig lehetetlen. Ezért elvileg nem zárható ki, hogy pl. 2017-ben, ha lett volna halálbüntetés, nem 92 befejezett szándékos emberölés történt volna, hanem még ennél is valamivel kevesebb;²⁵ ezt mérni vagy megállapítani azonban lehetetlen.

Ami a fenti adatok alapján biztosan állítható, az az, hogy *az emberölési trendeknek nem elsődleges vagy meghatározó tényezője a halálbüntetés vagy annak hiánya*; hogy pedig tényezője-e egyáltalán bármilyen mértékben, az statisztikai módszerekkel már (éppen a marginális hatás miatt) nem mérhető.²⁶

(amióta ez a kategória létezik) évente mindössze 0-3 személyt vonnak felelősségre (a „csúcst” 2016 jelenti, amikor a statisztikában 3 erőszakos többszörös visszaeső szerepel, egyébként ez a szám /az esetek relatív többségében/ 0, néha pedig 1 vagy 2).

²⁵ Az biztosan nem állítható, hogy soha a történelemben nem volt még olyan ember, akinek a motívumrendszerében éppen a halálbüntetéssel való fenyegetettség tudata mozdította volna az el nem követés irányába a tervezett gyilkosságról való döntést; de az a fentiek alapján valószínűsíthető, hogy ez *sokkal* kisebb nagyságrendet jelenthet, mint amiről a közvélemény meg van győződve.

²⁶ A jelen írásban is alkalmazott, az emberölési statisztikák lineáris elemzésén alapuló, egyszerű módszernél sokkal alaposabb, precízebb, módszertanilag megfelelőbb metódusok alapján lefolytatott egyesült államokbeli vizsgálatok is azt támasztják alá, hogy a statisztika nem tud perdöntő bizonyítékokkal szolgálni, és különböző módszerek és adatfelvételi technikák alkalmazása különböző „eredményekre” vezet. Lásd ehhez: Zoltan, Toth J.: The Deterrent Effect of the Death Penalty – from an Econometric Point of View. De iurisprudentia et iure publico, 2012/1-2., 151-186. (<http://dieip.hu/wp-content/uploads/2012-1-10.pdf>). Ugyanez magyarul: Tóth J. Zoltán: Halálbüntetés és elrettentő hatás: avagy mit mutatnak az empirikus felmérések? Valóság, 2008/6. szám, 50-81. o.)